

Д. В. Станко (Ужгород)

УДК 811.111.'42

НОМИНАТИВНЕ ТА ПОНЯТІЙНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ SATISFACTION

Характерною рисою сучасних лінгвістичних досліджень є спроба реконструкції духовного універсу людей різноманітних культурно-історичних спільнот. Виявлення й аналіз найважливіших універсальних категорій, що визначають категорії людської свідомості, неможливі без вивчення мовної картини, у якій відображений образ світу певного етносу. Мовну картину світу визначають як спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності через призму мовних та національних особливостей, притаманних певному мовному колективу, інтерпретацію навколишнього світу за національними структурно-концептуальними канонами [Штерн 1998: 156]. Властивий мові спосіб концептуалізації дійсності є універсальним, з іншого боку – національно специфічний. Отже, мовці сприймають світ крізь призму своїх мов, а це дозволяє стверджувати, що мовна картина світу втілює в собі зафіксований у мовних формах спосіб світосприйняття й світобачення народу.

Вивчення мовної картини світу зумовило науковий інтерес до концепту як найбільш універсальної системи смислів та основного методу його аналізу – концептуального – як різновиду лінгвістичного. Саме концептуальний аналіз дає змогу виявити специфіку вербалізації концепту в мовній картині світу відповідного етносу, описати механізми відбору лексичних, фразеологічних, граматичних та інших засобів репрезентації різних етнокультурних понять у мові.

Як зазначає С. Воркачов, „про зв'язок концепту з вербальними засобами вираження йдеться практично в усіх визначеннях концепту, однак єдності в поглядах щодо конкретних значущих одиниць мови, з якими він співвідносний, у лінгвоконцептологів ще немає” [Воркачев 2001: 68].

Прагнучи уніфікувати низку вербалізаторів концепту, багато науковців помітно розширюють його. Зокрема, до них зараховують синоніми, антоніми, типові синтаксичні позиції, сполучуваність, семантичні поля, метафори, фразеологізми, мовні шаблони тощо [Арутюнова 1994: 3] або ж зауважують, що вербалізований концепт „виражається лексичними, фразеологічними, пареміологічними одиницями, прецедентними текстами, етикетними формулами й тактиками мовної поведінки” [Рудакова 2007: 17]. В. Старко серед вербалізаторів концепту називає етимологію слів, що виражають те чи те поняття, а також оцінки, образні асоціації [Старко 2004: 54].

Л. Лисиченко, Т. Ковальова, А. Уфимцева, Г. Щур як мовні вербалізатори концепту розглядають різні семантичні блоки (лексико-семантичні й лексико-граматичні групи, тематичні групи, лексико-

семантичні поля або парадигми та ін.), для яких властиві спорідненість значень, тематики, сфери вживання і які водночас мають деякі відмінні ознаки.

Зважаючи на це, правомірним і своєчасним вважаємо запропонований З. Поповою і Й. Стерніним термін „номінативне поле концепту”. Зауважимо, що сам термін „поле” часто вживають недиференційовано поряд із такими термінами, як „лексико-семантична група”, „тематична група” та ін. Розрізняють лексичні, граматичні, синтагматичні, асоціативні та інші поля. Під терміном „номінативне поле концепту” згадані науковці розуміють „сукупність мовних засобів, які об’єктивують (вербалізують, репрезентують) концепт у певний період розвитку суспільства” [Рудакова 2007: 66]. Саме ці дослідники, вважаємо, подали найповніший перелік мовних засобів, які формують номінативне поле концепту та уможливають його опис у процесі лінгвокогнітивного дослідження. До таких засобів вони відносять прямі номінації концепту, похідні (переносні) номінації концепту, спільнокореневі слова, контекстуальні синоніми, фразеологізми, що містять ім’я концепту, паремії, метафоричні номінації, стійкі порівняння із ключовим словом, вільні словосполучення, що номінують ті чи ті ознаки, які характеризують концепт, асоціативне поле (сукупність асоціатів), суб’єктивні словесні дефініції, словникові тлумачення мовних одиниць, словникові статті в енциклопедіях і довідниках, тематичні (наукові), публіцистичні або художні тексти, сукупність текстів (за умови експлікації чи обговорення складних, абстрактних або індивідуально-авторських концептів) [Попова 2007: 69 – 71]. При цьому лінгвісти зауважують, що дискусійним залишається питання про вираження концептів синтаксичними структурами, водночас припускаючи існування синтаксичних концептів [Там само: 71 – 72]. Привертає увагу й погляд на вербалізатори А. Вежбицької. Останні дослідниця поділяє на прямі й непрямі. Прямі – це „лексичні сім’ї”, тобто слова, етимологію яких можна звести до ключової лексеми концепту, і непрямі, що включають сполучуваність, граматичні характеристики лексем та іншу інформацію, з якої можна вивести ознаки концепту [Вежбицкая 2007: 92].

У межах когнітивної лінгвістики емоції розглядаються як певні структури знань про емоції. Вивчення емоцій із позиції структур представлення знань дозволяє вирішити питання про те, які саме знання репрезентують мовні одиниці. У процесі емотіологічних досліджень була встановлена здатність психологічних переживань відображати „всі соціальні, зокрема й культурні, конвенції” [Шаховский 2001: 13], а також доведено наявність концептуального каркасу емоцій можливість його представлення мовними засобами.

Емоції належать до змістового фундаменту свідомості, організовуючи та спрямовуючи її. За допомогою емоцій суть людського буття відображається у свідомості індивіда, регулюється і пізнається

[Красавский 2001: 28], що пояснює зростання інтересу лінгвістів до емоцій, засобів їх концептуалізації та вербалізації.

Мета статті полягає у встановленні засобів номінативного, дескриптивного та експресивного втілення емоційного концепту SATISFACTION у сучасному англомовному політичному дискурсі, що дасть змогу простежити сукупність значень мовних засобів, які номінують концепт, та виявити основні когнітивні ознаки, що його формують.

Актуальність дослідження визначена його відповідністю когнітивно-дискурсивному підходу до вивчення мовних явищ, пріоритетному в сучасному мовознавстві, а також зростаючим науковим інтересом до проблеми концептуалізації й мовної репрезентації емоцій.

Об'єктом дослідження є емоційний концепт SATISFACTION, а предметом – засоби його номінації, дескрипції та експресії в сучасному англомовному політичному дискурсі.

Матеріалом дослідження обрано статті та дебати політичного змісту, які опубліковані у виданнях сучасної англомовної політичної преси, що актуалізують емоційний концепт SATISFACTION.

Наукова новизна роботи визначена застосуванням когнітивно-дискурсивних методик аналізу, які дозволяють встановити зміст і структуру емоційного концепту SATISFACTION не лише в мовному, а й у дискурсивному просторах у взаємодії засобів його номінативного, дескриптивного та експресивного втілення.

Специфіка емоцій як об'єкта лінгвістичного аналізу визначена їхньою двоїстою мовною природою: з одного боку, емоція – це емоційне супроводження та оцінка змісту мовлення, з іншого – це об'єктивно існуюча реальність, втілена мовними знаками. Хоча переживання емоції є виключно особистим станом, її експресивний компонент є соціальним. Звідси випливає, що емоція інтегрує об'єктивне та суб'єктивне, образне та поняттєве, статичне та динамічне, дискретне та континуальне, універсальне та національно-специфічне в спілкуванні між людьми.

Емоційний концепт тлумачать як „етнічно, культурно зумовлене складне структурно-сміслове, ментальне, зазвичай лексично і/або фразеологічно вербалізоване утворення, що базується на поняттєвій основі й включає в себе, окрім поняття образ, культурну цінність і функціонально заміщає людині у процесі рефлексії й комунікації предмети (у широкому сенсі) світу, які викликають пристрасне ставлення до себе” [Красавский 2001: 49].

Відповідно, емоційний концепт SATISFACTION розуміють як багатомірне культурно марковане ментально-афективне утворення, яке має понятійний, образний та ціннісний зміст й актуалізується в дискурсі різнорідними лінгвальними засобами.

Лінгвістичне дослідження емоційних концептів передбачає аналіз їх номінації, дескрипції та експресії [Шаховский 2008: 43].

Номінативне та понятійне поле концепту SATISFACTION у текстах англomовного політичного газетного дискурсу розкривається за допомогою лексичних одиниць: *pleasure, gladness, contentment, enjoyment, happiness, delight, joy, rapture, elation, ecstasy, exhilaration, animation, excitement*. А лексема *satisfaction* є домінантою цього синонімічного ряду. Отже, у процесі дослідження ми виокремили три рівні лексичних одиниць.

Лексичні одиниці *першого рівня* (крім базового значення, не містять указівок на додаткові конотації або інтенсивність емоції, однак пояснюються через базовий концепт): *pleasure, gladness, contentment, enjoyment, happiness*.

У текстах газетного політичного дискурсу найпродуктивнішими виявилися такі лексичні одиниці першого рівня: *satisfaction, gladness, happiness*, наприклад, *Washington, it seems, can't get no satisfaction. After years of often-alarmist rhetoric about the threat of deadly cyber-attacks – and repeated calls for government to 'do something' to address the threat – President Obama has finally issued a comprehensive executive order on cyber-security* (The Time. 22/02/2013). У наведеному реченні базова лексема виражена іменником з нейтральною конотацією, однак, якщо декодувати думку автора, то побачимо, що умовно нейтральна лексема базового рівня репрезентації містить негативну оцінку. Отже, прийом заміни конотації на негативну оцінку доволі часто використовують у політичному дискурсі як засіб прихованої маніпуляції громадською думкою.

Для підсилення конотації лексеми можуть уживатися й усталені фразеологічні вирази або стилістичні синоніми, наприклад, *When you seek peace and thrill in temporary objects, you will never have satisfaction, merely temporary emotional highs (and lows)* (Elvisnixon. 18/11/2009).

Простежуємо також уживання спільнокоренових дієслів. У реченні *Democratic discontent, Republican satisfact* (The Guardian. 08/12/2010) спостерігаємо не лише подібну заміну, але й використання семантичного антоніма, який уживається в політичних памфлетах. Прикладом слугує словосполучення *Ecstasy Pills* у значенні „наркотична речовина”, для позначення задоволення від успіхів та перемог: *Barack Obama Ecstasy Pills Hit Streets: Approval Ratings High* (The CBS News. 02/12/2009). Захоплення може виражатися й семантичним синонімом, наприклад: *President Barack Obama's approval rating may be hovering in the 50 percent range, but that doesn't mean America's Commander-in-Chief isn't catching on with new constituents* (The CBS News. 02/12/2009).

Лексему *happiness* уживають і з позитивною, і з негативною конотацією: *Obama's happiness deficit* (The American Journal. 15/03/2010), *Obama Official: 'Climate' Happiness is an Economic Downturn* (The American Journal. 15/03/2010). У деяких випадках лексему *happiness* ужито в парі з підсилювальною одиницею *anxiety*, наприклад, *President Barack Obama has arrived in Britain at a time when our country is*

experiencing an unusual mixture of happiness and anxiety (The Telegraph. 22/05/2011). Конотативне значення зберігається, якщо іменник *happiness* замінюють на прикметник *happy*: *Here's a theory about why President Obama is having a tough political time right now: He doesn't seem all that happy being president* (The American Journal. 15/03/2010).

Лексичні одиниці *другого рівня* (у своєму значенні мають указівку на додаткове конотаційне значення або інтенсифікатор): *delight, joy, rapture, elation*.

Для позначення задоволення, схвалення, радості вживають лексичні одиниці *delight, joy*, які мають позитивну конотацію, наприклад: *Palin delights CPAC crowd with string of Obama one-liners* (The Washington Post. 16/05/2013), *U.S. stocks: day of joy and a week of losses for the Dow Jones Industrial* (The Ukrainian Globalist. 25/06/2010).

Антонімічні пари, які утворює лексема *delight*, доволі поширені в текстах газетного політичного дискурсу, наприклад: *No delight only distaste in Obama's project of healthcare!* (The Wall Street Journal. 31/08/2012). У контексті лексема може бути і в ролі іменника, і в ролі дієслова.

Можемо стверджувати, що лексему *joy* вживають рідше, а спільнокореневе слово *enjoy* та його похідні – частіше, наприклад: *Can't Michelle Obama enjoy a burger and a shake?* (The Globe and Mail. 10/09/2012); спостерігаємо також підсилення усталеними фразеологічними виразами зі схожою конотацією: *What do you think: Does she always have to walk the talk? Or is one big meal no big deal? Love and hate: Brown and Obama enjoy a very special relationship...* (The Globe and Mail. 10/09/2012).

Яскраве емоційне забарвлення має лексична одиниця *rapture*, яку вживають для позначення захвату. У політичних репортажах та у полемічних статтях має переважно позитивне забарвлення: *As the countdown to the Obama rapture accelerates this week, say a prayer for the press corps skeptics, naysayers, cynics, pragmatists, faultfinders, and scoffers who'd rather not dance at Obama's magisterial ball* (The State. 28/10/2009); *Rapture believers favor Republicans more than Democrats in general, though the only candidate they really like is Sarah Palin; she has a 53/38 favorability with them, while everyone else garnered more disapproval than approval* (The Newser. 27/05/2011).

Характерною ознакою слова *rapture* є те, що в реченні навколо нього може виникати синонімічний ряд: *Obama's birth, the Rapture May 21, 2011. Just rapture, delectation, delight, ecstasy, enthusiasm, euphoria, exaltation, felicity, happiness, joy, ravishment, rhapsody, seventh heaven, spell, transport and everything on May* (The Shiftplan. 21/05/2011).

У текстах газетного політичного дискурсу часто вживаною є лексема з підсилювальними семантичними компонентами: *Democrats erupt over latest plan on debt ceiling. Many worry that Obama might retreat from his demand that revenue increases, opposed by Republicans, be part of*

any plan to slash the federal deficit (The Los Angeles Times. 22/07/2011). У наведеному прикладі для підсилення конотацій використано знижену лексику *to slash the federal deficit*.

Для позначення піднесеного стану, задоволення, досягнення мети вживають лексичну одиницю *elation*, яка в контекстах памфлетів і політичних репортажів має негативне конотаційне значення: *President Barack Obama turned on Saturday from national elation over the killing of America's most wanted foe to face the threat that high gasoline prices and unemployment pose to his own 2012 re-election hopes* (The Reuters. 07/05/2011).

У текстах газетного політичного дискурсу для підсилення конотації вживають синонімічний ряд різної етіології (причини): *Vacation elation or glee... Do vacations make us happy euphoria for long? As we bliss, delight, ecstate, exaltate, and feel exhilaration, exultation, joyfulness, joyousness, jubilation, rapture for changes... Post Election Elation* (The WND Commentary. 11/12/2010).

Лексичні одиниці *третього рівня* (крім базової емоції, мають у своєму змісті вказівки на дві й більше додаткові конотації та інтенсифікатор): *ecstasy, exhilaration*.

Для підкреслення високого ступеня задоволення від отриманого результату вживають лексичну одиницю *exhilaration*, однак вона має також низку негативних конотацій (сум, зневіра, хвилювання): *Others choose the exhilaration of climbing the corporate ladder in a traditional „Big Four” accounting firm, where the pace is fast but the rewards are great: top partners can earn several million dollars per year* (Tax Accountant Jobs. 23/07/2011).

У деяких реченнях для підсилення конотації вжито синоніми різної етимології *animation, cheerfulness, delight, elation, exaltation, excitement, gaiety, gladness, gleefulness, high spirits, hilarity, joy, joyfulness, liveliness, mirth, sprightliness, vivacity*, наприклад: *Hilarity: Obama tries to claim credit for Ohio's economic resurgence, which was orchestrated by... GOP Gov. John Kasich* (The Doug Ross Journal. 18/04/2012). До периферійних лексичних одиниць, що мають у своєму змісті дві або більше базових емоцій, належать *animation, excitement*.

Лексичну одиницю *excitement* уживають для позначення схвилюваності, захоплення, радості, задоволення. Однак у полемічних статтях ця лексична одиниця набуває негативних значень: зневага, образа, неочікуваність, наприклад: *More anxiety, less excitement; Obama and Republicans face a downbeat electorate* (The Star Tribune National. 11/06/2011).

Трапляються в політичному дискурсі й лексичні одиниці для позначення денотату: *passion, perturbation, thrill, tumult, warmth. Obama losing support, excitement in N. Carolina* (The Durango Herald. 11/06/2011); *Poll: Obama still very popular among African-Americans, but ‘thrill is gone’. Where’s Obama’s Passion?* (The Global Post. 08/11/2012).

Результати дослідження засвідчили, що концепт SATISFACTION є відкритою системою, складники якої не тільки взаємодіють між собою, а доповнюють одна одну, утворюючи цілісне поле концепту. Зміст концепту включає в себе все, що людина знає про цей феномен, її емоції, асоціації різного характеру.

Номінація емоційного концепту SATISFACTION здійснюється його ім'ям, членами синонімічного ряду, сформованими на їх основі вільними словосполученнями, а також фразеологізмами та ідіомами. Вільні і фразеологізовані словосполучення прояснюють зміст концепту на основі метафоричного уподібнення іншим сутностям.

Дескрипція емоційного концепту SATISFACTION відбувається за допомогою номінативних мовних висловів, що виражають його зміст, не називаючи, а описуючи його. Експресія задоволення створюється за допомогою експресивно навантажених мовних елементів, що виражають емоції суб'єкта дискурсу в акті комунікації.

Мовні засоби постають механізмом, за допомогою якого стає можливою часткова експлікація смислу та процесів його витлумачення у свідомості.

Література

Арутюнова 1994 – Арутюнова Н. Д. От редактора / Н. Д. Арутюнова // Понятие судьбы в контексте разных культур. – М. : Наука, 1994. – С. 3 – 4; **Вежбицкая 1997** – Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание : пер. с англ. / отв. ред. А Кронгауз ; вступ. ст. Е. В. Падучевой. – М. : Рус. слов. 1997. – 416 с.; **Воркачев 2001** – Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт : становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачев // Филол. науки. – 2001. – № 1. – С. 64 – 72; **Красавский 2001** – Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах / Н. А. Красавский. – Волгоград : Перемена, 2001. – 494 с.; **Попова 2007** – Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ : Восток – Запад, 2007. – 314 с.; **Рудакова 2007** – Рудакова А. В. Быт / Антология концептов : в 5 т. – М. : Генега, 2007. – Т. 1 – 2. – С. 17 – 33; **Старко 2004** – Старко В. Ф. Концепт *гра* в контексті слов'янських і германських культур (на матеріалі української, російської, англійської та німецької мов) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Старко Василь Феодосійович. – Луцьк, 2004. – 212 с.; **Шаховский 2001** – Шаховский В. И. Эмоции и их концептуализация в различных лингвокультурных концептах / В. И. Шаховский // Русистика : междунар. журн. славистов. – Киев, 2001. – Вып. 1. – С. 13 – 19; **Шаховский 2008** – Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций : монография / В. И. Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с.; **Штерн 1998** – Штерн И. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : енцикл. слов. / И. Б. Штерн. – К. : АртЕк, 1998. – 336 с.

Станко Д. В. Номінативне та понятійне поле концепту SATISFACTION

Статтю присвячено проблемі реконструкції концепту SATISFACTION як фрагменту мовної картини світу. На матеріалі сучасного англomовного політичного дискурсу досліджено основні когнітивні ознаки, що формують концепт, та проаналізовано особливості його вербальної реалізації. Погляд на вербалізатори концептів зведений до сукупності мовних засобів, які об'єктивують концепт у певному періоді розвитку суспільства. У статті концепт SATISFACTION розглянуто як емоційний, тобто ментально-афективне утворення, якому властиві образність і ціннісність, яке має поняттєвий зміст й актуалізується в політичному дискурсі лінгвальними засобами.

Дослідження номінативного й понятійного поля концепту в англomовних політичних текстах здійснено на трьох рівнях лексичних одиниць. Конотативне й денотативне значення емоційно забарвлених одиниць, взаємодіючи й доповнюючи одне одного, формують понятійне поле концепту SATISFACTION.

Ключові слова: номінативне поле, понятійне поле, мовна картина світу, емоції, концепт.

Станко Д. В. Номинативное и понятийное поле концепта SATISFACTION

Статья посвящена проблеме реконструкции концепта SATISFACTION как элемента языковой картины мира. На материале современного англоязычного политического дискурса исследованы основные когнитивные признаки, формирующие концепт, и проанализированы особенности его вербальной реализации. Взгляд на вербализаторы концептов сводится к совокупности языковых средств, объективирующих концепт в определенном периоде развития общества. В статье концепт SATISFACTION рассматривается как эмоциональный, как ментально-аффективное образование, которое характеризуется образностью, ценностью, понятийностью и актуализируется в политическом дискурсе лингвальными средствами.

Исследования номинативного и понятийного поля концепта в англоязычных политических текстах проводится на трех уровнях лексических единиц. Конотативное и денотативное значения эмоционально окрашенных единиц, взаимодействуя и дополняя друг друга, формируют понятийное поле концепта SATISFACTION.

Ключевые слова: номинативное поле, понятийное поле, языковая картина мира, эмоции, концепт.

Stanko D. V. Nominative and Nominal Field of Concept SATISFACTION

The article deals with the problem of reconstruction of the concept SATISFACTION as a component of world view. On the material of modern

English political discourse the main cognitive characteristics which form the concept are investigated, the peculiarities of its verbal representation are analyzed. The point of view on concept verbalizers represents a set of linguistic tools that objectify concept in a period of social development. In this paper the concept SATISFACTION is regarded as emotional, mental and affective formation which is characterized by imagery, importance, conceptual content and is actualized in a political discourse with verbal means.

Research on nominative and conceptual field of concept in English political texts is provided at three levels of lexical items. Connotative and denotative meaning of emotives through interaction and complementation each other form the notional field of concept SATISFACTION.

Linguistic study of emotional concepts provides an analysis of their nomination, descriptions and expression. Lexical items except the first level of basic meaning, that do not contain instructions for additional connotations or intensity of emotion, but the basic concept is explained through. Lexical units of the second level in its meaning refer to additional connotative meaning or intensifiers. Lexemes with amplifying semantic components are often used in political discourse. Lexical units of the third level beyond basic emotions, embrace guidelines into two or more additional connotations and intensifiers. Descriptions of emotional concept SATISFACTION are provided through nominative linguistic expressions, conveying its descriptive content.

Key words: nominative field, notional field, worldview, emotions, concept.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Должикова Т. І.